

Banklarda ichki audit tizimi orqali xarajatlarni nazorat qilish

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti

Nasrullayev Sardor Nasriddinovich

nasrullayevsardor19890606@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada tijorat banklarida ichki audit tizimi orqali xarajatlarni nazorat qilish jarayoni ko'rib chiqilgan. Bank faoliyatining moliyaviy barqarorligini ta'minlashda ichki audit tizimi muhim o'rin tutadi, chunki u orqali bankning moliyaviy va operatsion xarajatlari tahlil qilinadi va nazorat qilinadi. Maqolada ichki audit tizimining asosiy vazifalari, bank xarajatlarining turlari va ularni samarali boshqarish usullari tahlil qilingan. Xalq banki misolida ichki audit tizimining bank faoliyatiga ta'siri o'rganilgan va ichki nazorat tizimining xarajatlarni optimallashtirishdagi ahamiyati ochib berilgan.

Maqola banklarda ichki audit tizimining samaradorligini oshirishga, xarajatlarni kamaytirishga va moliyaviy barqarorlikka erishishga qaratilgan tavsiyalarni taklif etadi.

Kalit so'zlar: ichki audit, xarajatlar nazorati, tijorat banklari, moliyaviy nazorat, audit tizimi, moliyaviy barqarorlik, bank xarajatlari, ichki nazorat, Xalq banki, xarajatlarni optimallashtirish.

Kirish. Zamonaviy bank tizimi yuqori raqobatbardosh muhitda faoliyat yuritib, moliyaviy barqarorlik va samaradorlikni ta'minlash uchun turli nazorat mexanizmlariga tayanadi. Bu mexanizmlardan biri – ichki audit tizimidir. Ichki audit bank operatsiyalarini to'liq tahlil qilib, samaradorlikni oshirish va moliyaviy resurslardan oqilona foydalanishni ta'minlashda muhim vosita hisoblanadi. Ayniqsa, bank xarajatlarini nazorat qilish va ularni optimallashtirish ichki auditning eng muhim vazifalaridan biri bo'lib, bu nafaqat moliyaviy ko'rsatkichlarni yaxshilash, balki moliyaviy xavflarni minimallashtirishga ham xizmat qiladi.

Ichki audit tizimi orqali bank xarajatlarini samarali nazorat qilish tijorat banklari uchun dolzarb masala hisoblanadi. Maqolada ichki auditning bank xarajatlari ustidan nazorat qilishdagi ahamiyati, jarayonlari va usullari tahlil qilinadi. Shu bilan birga, ichki audit tizimining amaliyotda qo'llanilishi va uning bank moliyaviy samaradorligini oshirishdagi o'rni Xalq banki misolida ko'rsatib o'tiladi.

Moliyaviy institutlar, xususan, tijorat banklari o'z faoliyatining samaradorligini oshirish va barqarorlikni ta'minlash uchun ichki audit tizimlariga tayanadilar. Ichki audit bank ichidagi moliyaviy operatsiyalarni kuzatish, tahlil qilish va tartibga solishga xizmat

qiladi. Ayniqsa, xarajatlarni nazorat qilish banklarning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi, chunki ortiqcha va nazoratsiz xarajatlar bank moliyaviy ko'rsatkichlarini pasaytirishi mumkin. Shu sababli ichki audit tizimi xarajatlarni nazorat qilish va optimallashtirishda muhim rol o'ynaydi.

Ichki audit bankning ichki nazorat tizimining ajralmas qismi bo'lib, uning asosiy maqsadi bank ichidagi operatsiyalarni, moliyaviy hisobotlarni, xavflarni va jarayonlarni tahlil qilish va tartibga solishdir. Ichki audit tizimi bankning moliyaviy, operatsion va ma'muriy faoliyatining samaradorligini oshirish uchun yaratilgan. Bu tizim orqali moliyaviy hisob-kitoblarda xatolar yoki buzilishlar aniqlanadi va bank rahbariyatiga to'g'ri qaror qabul qilishda yordam beradi. Bank ichki audit tizimi quyidagi asosiy maqsadlarga xizmat qiladi:

Moliyaviy va operatsion jarayonlarning to'g'ri ishlashini ta'minlash;

Xatolar, firibgarlik va moliyaviy risklarni aniqlash;

Bank resurslaridan samarali foydalanishni nazorat qilish;

Ichki nazorat jarayonlarini mustahkamlash.

Bank xarajatlari va ularning tasnifi

Banklarda xarajatlarni nazorat qilish ichki auditning eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Xarajatlar tasnifi turli omillarga asoslanadi va ular bank faoliyatining har xil jihatlarini qamrab oladi. Bank xarajatlari odatda quyidagilarga bo'linadi.

➤ Ma'muriy xarajatlar. Ofis ijarasi, xodimlar maoshi, elektr energiyasi, xizmat ko'rsatish xarajatlari va boshqa kundalik operatsiyalar xarajatlari.

➤ Moliyaviy xarajatlar. Bankning kredit va depozit operatsiyalari, foiz to'lovlari va boshqa moliyaviy majburiyatlar bilan bog'liq xarajatlar.

➤ Texnologik xarajatlar. Axborot texnologiyalari va infratuzilma xarajatlari, shu jumladan dasturiy ta'minot, serverlar, IT infratuzilmani yangilash va texnik qo'llab-quvvatlash.

➤ Kapital xarajatlar. Asbob-uskunalar, binolar va boshqa moddiy aktivlarni sotib olishga sarflanadigan mablag'lar.

Xarajatlarni to'g'ri tasniflash va ularga to'liq nazorat o'rnatish bank moliyaviy faoliyatining muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun zarurdir. Ichki audit jarayonida xarajatlar turli ko'rsatkichlar bo'yicha tahlil qilinib, ularning iqtisodiy samaradorligi baholanadi.

Ichki audit tizimi orqali bank xarajatlarini nazorat qilish bir necha bosqichlarda amalga oshiriladi.

1. Xarajatlarni rejalashtirish va byudjetlash

Ichki audit tizimining birinchi bosqichi xarajatlarni rejalashtirish va byudjetlashdan boshlanadi. Bankning moliyaviy va operatsion rejalari ichki auditorlar tomonidan ko'rib chiqiladi, ortiqcha xarajatlarni oldini olish va resurslarni samarali taqsimlash maqsadida rejalashtirilgan xarajatlar tahlil qilinadi. Byudjetning samarali nazorati bank moliyaviy barqarorligini saqlashda muhim rol o'ynaydi.

2. Xarajatlarning samaradorligini tahlil qilish

Ichki audit xarajatlarning samaradorligini o'rganish orqali bankning moliyaviy resurslaridan to'g'ri foydalanayotganini baholaydi. Xarajatlar bank faoliyatining har bir sohasida tahlil qilinib, ularning bankka bo'lgan ta'siri baholanadi. Bu tahlil xarajatlarning haqiqiy zaruriyatini aniqlash va ortiqcha sarf-xarajatlarni qisqartirish imkonini beradi.

3. Risklarni boshqarish

Bankning ichki audit tizimi orqali xarajatlar nazorati doirasida risklarni aniqlash va ularni boshqarish muhim jarayondir. Xarajatlar bank uchun turli moliyaviy xavflarni keltirib chiqarishi mumkin. Masalan, xodimlar bilan bog'liq xarajatlar maqsadsiz oshishi yoki yangi texnologiyalarga ortiqcha mablag' sarflanishi xavflarni kuchaytirishi mumkin. Ichki audit bu xavflarni aniqlab, ularning oldini olish uchun tegishli chora-tadbirlarni ishlab chiqadi.

4. Ichki nazorat jarayonlarini kuchaytirish

Ichki audit tizimi bank ichida samarali nazorat mexanizmlarini yaratishga qaratilgan. Har qanday jarayonda, xususan xarajatlar nazoratida ichki nazorat tizimi muhim ahamiyatga ega. Bu tizim orqali bank xarajatlari haqida real vaqtda ma'lumot olinadi, resurslar samarali taqsimlanadi va moliyaviy jarayonlar kuzatib boriladi. Xarajatlar bilan bog'liq moliyaviy xatoliklar va firibgarliklar ichki nazorat tizimi orqali o'z vaqtida aniqlanadi va oldi olinadi.

5. Moliyaviy hisobotlarni tekshirish

Xarajatlar nazorati jarayonida ichki audit moliyaviy hisobotlarni tekshiradi. Bu jarayonda bankning barcha moliyaviy faoliyati va xarajatlari aniq aks ettirilishi ta'minlanadi. Moliyaviy hisobotlar orqali har bir xarajat turi haqida batafsil ma'lumot olinadi va ularning qonuniyligi va maqsadga muvofiqligi tahlil qilinadi.

AT Xalq banki misolida ichki audit tizimi orqali xarajatlarni nazorat qilish

Xalq banki kabi yirik moliyaviy institutlarda ichki audit tizimi samaradorligi yuqori darajada saqlanadi. Xalq banki ichki audit tizimi xarajatlarni samarali nazorat qilish orqali moliyaviy resurslarni to'g'ri taqsimlashga yordam beradi. Bankning ichki audit bo'limi barcha moliyaviy operatsiyalarni kuzatib boradi va har qanday moliyaviy xatolarni tezda aniqlaydi.

Xalq banki misolida ichki audit xarajatlarni kamaytirish, ortiqcha sarflar oldini olish va maqsadli resurs taqsimotini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Bankning ma'muriy, moliyaviy va texnologik xarajatlari ichki audit tizimi orqali muntazam ravishda tahlil qilinib, ularning iqtisodiy samaradorligi baholanadi. Bank tomonidan olib borilayotgan audit jarayonlari moliyaviy barqarorlikni ta'minlash va ortiqcha xarajatlarni minimallashtirishga yordam beradi.

Banklarda ichki audit tizimi orqali xarajatlarni nazorat qilish bank faoliyatini samarali boshqarishning muhim yo'llaridan biridir. Ichki audit bank operatsiyalari va moliyaviy jarayonlarni tahlil qilib, ular bo'yicha to'g'ri qarorlar qabul qilishga imkon yaratadi. Xarajatlarni rejalashtirish, ularni nazorat qilish va risklarni boshqarish ichki audit jarayonida eng muhim o'rinlarni egallaydi. Xalq banki misolida ichki audit tizimi orqali xarajatlarni nazorat qilish samaradorlikni oshirish va moliyaviy xavflarni minimallashtirishda muhim rol o'ynaydi. Banklarda ichki audit tizimining to'g'ri ishlashi moliyaviy barqarorlikka erishish va umumiy faoliyat samaradorligini ta'minlashda strategik ahamiyatga ega bo'ladi.

Xulosa

Banklarda ichki audit tizimi orqali xarajatlarni nazorat qilish moliyaviy barqarorlik va samaradorlikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ichki audit xarajatlarni nazorat qilish va boshqarish jarayonlarida bankning moliyaviy resurslaridan oqilona foydalanishni ta'minlaydi. Bu jarayon byudjetlarni to'g'ri rejalashtirish, xarajatlarning samaradorligini baholash, risklarni aniqlash va ularni boshqarish, ichki nazorat tizimlarini kuchaytirish hamda moliyaviy hisobotlarni muntazam tekshirish orqali amalga oshiriladi.

Xalq banki misolida ichki audit tizimining samaradorligini ko'rsatish orqali banklarda ichki audit xarajatlarni optimallashtirish, moliyaviy xatoliklar va firibgarliklarning oldini olishda muhim vosita ekanligi isbotlanadi. Xarajatlarni rejalashtirish va nazorat qilish, risklarni boshqarish jarayonlarini ichki audit tizimi orqali tashkil etish nafaqat moliyaviy xavflarni kamaytirishga, balki bankning umumiy faoliyat samaradorligini oshirishga ham yordam beradi.

Shu bois ichki audit tizimi banklarning moliyaviy faoliyatida eng zarur vositalardan biri bo'lib, u orqali banklarning ortiqcha xarajatlari kamayadi, moliyaviy barqarorlik ta'minlanadi va moliyaviy jarayonlar izchil va samarali tashkil etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Andreeva, V. G. (2017). Bank ichki auditi va nazorat tizimlari. Moskva: Finansy va kredit nashriyoti.
2. Chirkov, V. A., & Savkina, O. I. (2018). Banklarda moliyaviy boshqaruv va audit tizimi. Sankt-Peterburg: Ekonomika universiteti nashriyoti.
3. Dunning, M. (2019). Internal Audit Practices in Financial Institutions. New York: McGraw-Hill.
4. ICAEW (2020). The Role of Internal Audit in Controlling Costs in Financial Institutions. London: ICAEW Publishing.
5. Reider, H. R. (2021). Operational Auditing Handbook. Hoboken: John Wiley & Sons.